

В негоду

Лариса Письменна

Він сказав: "Зніми з моєї руки годинник, давить..." Годинник лежав поруч на тумбочці, та він не повірив і кволим рухом помацав зап'ястя лівої руки. Я понесла з собою додому цей рух і смертельну — я знала про це — брезкність блілого обличчя. І ще — хрипкий натужливий подих. А зустрів мене страх перед тишею нашої, безлюдної зараз, квартири. Тиша, якої я так хотіла раніше, тепер обернулася лютим ворогом. Не порушена звуками його важких неквапливих кроків, вона паралізувала.

Все ж я примусила себе сісти до свого робочого столу. Марно. Чорні клавіші друкарської машинки глузливо щирилися: "Що? Не можеш? Чому ж? Тепер тобі ніхто не заважає".

Так, мені тепер вже ніхто не заважав. Я могла скільки завгодно сновигати з кутка в куток, сидіти, лежати... І ніхто не заважав боятися того, що неухильно насувалося. Безглузлого, безжалісного. Здається, я саме тому й не могла працювати, що ніхто не заважав.

І все-таки треба братися до роботи.

"Треба? А навіщо?" — вповзає в душу вкрадлива, мов гадючий шелест, думка. Справді — навіщо? Адже все одно життя скінчиться *цим*. Раніше чи пізніше, але неодмінно *цим*.

Треба, кажу собі. Треба! І намагаюсь боротись. Не тому, що здатна повірити, що так справді треба. Я не вірю у штучну бадьорість, вона стає часто тим казенним штампом, що давно втратив свою щирість від надмірного вжитку. Я просто шукаю захисту від страху самотності.

Перечитую ті кілька рядків, що рябіють на давно закладеному в машинку аркуші. Перечитую раз, вдруге... Ні, не можу. Думка — "А навіщо? Однаково ж..." — перемагає.

Дзеленчить телефон — струмом по оголених нервах. Я стала лякатись телефонних дзвінків — можуть подзвонити з лікарні. Не 'брати трубку? Та ні, я ж не витримаю і сама через кілька хвилин дзвонитиму туди...

— Слухаю. (Ні, не з лікарні!)

— Що таке? На читацьку конференцію? Завтра? Ну яка зараз може бути читацька конференція, я й думок докупи не зберу... — Пояснюю, що в мене біда, що не можу, боюся виїжджати з міста. Дуже просять: вони підготувалися.

— Та зрозумійте ж...

Вони все розуміють. Співчують. Але ж — підготувалися! Та це й ненадовго, до Золотоноші асфальтована дорога, менше години автобусом.

Врешті погоджуюся — не вистачає характеру відмовити. Думка про поїздку мене гнітить, надто я зараз придушена. Дзвоню товаришеві, прошу поїхати завтра зі мною. Він тяжко зітхає, щось невиразно бурмоче в трубку, ще раз зітхає і погоджується. У нього теж не вистачає характеру відмовити мені.

* * *

Холодно й слизько. Ще вчора було тепло, і раптом такий несподіваний мороз. Мій супутник в легенькому плащі шуляться і намагається глибше насунути на вуха фетровий капелюх. От застудиться, і я буду винна.

Нас зустрічають і ведуть до сільськогосподарського технікуму, тут має відбутися зустріч з читачами. Лютує справжнісінький зимовий вітрище, шмагають обличчя колючі снігові голки. Під ногами хрумтять тонкі крижинки висушених, несподіваним морозом калюж. Оце листопад!

Заходимо в просторе приміщення технікуму. Тримайся, наказую собі. Відповідай на привітання, усміхайся, розмовляй — поведься як належить. Твоє особисте нікого не торкається, і не треба псувати людям настроїв. Он сидять у залі студенти. Можливо, їх і справді цікавить твоя повість.

А чи справді цікавить?

Я завжди боялася нудних читацьких конференцій. Коли людей "організовано" збирають на заплановані зустрічі, а їм байдужісінько і до книги, й до автора. Гіршої кари не можна придумати, хоча... як часто вона буває заслужена.

Та сьогодні це мене не турбує. Якщо зустріч буде невдала — хіба це додасть мені болю? Якщо ж пройде добре — чи полегшить той біль?

І все ж поступово я відмерзаю. Може, тому, що цей твір особливо близький мені. Мені подобається білява дівчина, вона так хвилюється. Миле відкрите обличчя, допитливі очі, але навіщо ж отак бентежитись? От загубила потрібне слово, і я ладна вже їй підказати. А хлопчина, що вийшов на трибуну за нею, навпаки — задержуватий і самовпевнений. Ну-ну, навіщо така бравада? І не можна занадто по-своєму тлумачити мої задуми. З ним треба посперечатись.

"А навіщо? Однаково ж..." — підступно нашіптує думка. Ні, від неї мені не втекти.

* * *

У нас тут ще одна зустріч — з кубинцями. Даремно я від неї не відмовилась. Не з таким настроєм...

А мороз показує зуби, та й вітрисько розперезався. Дерев злякано гнуться, осипаючи вбите морозом, напівзелене листя.

В цьому маленькому тихому місті я вже була минулого року, в гарячий липневий день. Мені подарували цілий оберемок квітів, і я їх склала отам, біля пам'ятника загиблим воїнам. І зараз у моїх руках букет хризантем, старанно загорнутий в газету. Може, подарувати його кубинцям? Не доведу ж по такій холоднечі. Та незручно дарувати дароване.

Школа механізації, тут вони навчаються. З маленького острова, з далекої сонячної країни, такої сонячної, що навіть наша Україна в порівнянні здається суворою. На думку спливають незвичні для нас, романтичні, ніби створені для пісень під гітару; назви — Гавана, Сантьяго, С'єрра Маестра... І — богатирі-бородані, казково красиві люди...

Бородані? Ні, тут звичайнісінькі хлопці, як наші. В теплих ватянках і чоботах, у

залі, де зібрались, панує терпкий запах юхтових чобіт. Правда, серед них багато облич, ніби вирізьблених із чорного дерева. І чорні руки особливо міцно потискають наші. І все ж вони всі здаються нашими українськими хлопцями, мабуть тому, що поміж них нема жодного богатиря-бороданя.

Нам треба їх привітати, щось сказати про себе. Перекладає —невеликий на зріст, з нервовим рухливим обличчям сивоголовий товариш Хосе. Іспанець. Комуніст. Після поразки іспанської революції працював у Дніпропетровську сталеваром. З ним треба було б познайомитися ближче. Та немає в мене сили зараз цікавитися чужим життям.

Нам сказали, що наймолодшому — Леонідесу Рідесу — всього тринадцять років, а він уже воював. Мій товариш схотів побачити хлопчика, і той вийшов наперед. Високий, широкоплечий, простодушна білозуба посмішка підкреслює брунатний колір круглого; ще зовсім дитячого обличчя. Леонідес конфузиться, а мій товариш розгублено кліпає: "хлопчик" майже на голову вищий за нього. Мені стає весело: ось він — богатир, хоча й безбородий!

Скінчилась офіційна розмова, нас оточили. Розмовляють швидко, запально. Їм добре у нас. До них так щиро ставляться. Ні, вони зовсім не відчують себе на чужині. Товариш Хосе не встигає перекладати. А один — з довгастим вродливим обличчям і високим благородним лобом — розмовляє вже без перекладача...

Для нас несподіваний подарунок — "Пісня про рушник". Її співає українською мовою тендітний русявий Едуардо Ріверо. Він трохи захрип — що не кажи, а не звик до морозу, співає без акомпанементу — хлопці побігли в гуртожиток по баян і десь забарилися. Але як вільно летиться знайома мелодія! Не заважає акцент, а зворушує.

Принесли баян, і не тільки баян: цілий маленький оркестр грає і співає для нас свої рідні кубинські пісні.

Прості, веселі хлопці. А кожен із них — солдат, вже встиг повоювати. Можливо, в тих самих горах з романтичною назвою — С'єрра Маестра, яке хочеться вимовляти під гітару. І за кожним із них, на далекому сонячному острові, хтось сумує. "Рідна мати моя", — співав русявий Едуардо. А де його мати? І чи жива?

Що? Незабаром відходить останній автобус? Я зовсім забула, що нам пора вже їхати. Я навіть забула про інше, що невідступно гнітило мене...

* * *

Автобуса треба чекати на шосе, відкритому для вітрової навали, і хлопці пропонують нам зайти погрітися до маленького пивного ларка — ось тут, поруч. Вони самі чатуватимуть на автобус.

В ларку синьо від цигаркового диму. Молоденька буфетниця зацікавлено прислухається до розмови трьох чоловіків, що всілися за столиком і вже трохи хильнули. Вони не п'яні, просто веселі, і розмова їхня весела, приперчена.

— Минулої неділі ходили з Митром. Принесли чотирьох, — неквапливо, зі смаком розповідає рудий з маленькими хитрими очима. Він не дивиться на буфетницю, але пильно слідкує, яке враження справляють на дівчину його слова.

— Кролів? — глузливо питає другий, у збитій набакир кубанці. Він сидить спиною

до нас, але я уявляю його посмішку.

— Яких ще кролів? Зайців! — Рудий непомітно зиркає на дівчину, — Справжніх зайців-русаків.

— Та ну? — хитається кубанка. — А в Катерини якась лиха година вхопила кролів. Чи то не ви з Митром? Вони ж куці, вухаті.

Дівчина дзвінко сміється. Кубанка задоволено випростує плечі.

— А от в Сибіру, — втручається третій, сухенький, схожий на ласкавого лісовика, — от у Сибіру білку б'ють тільки в око!

Його не слухають. Рудий нахиляється до свого суперника, мружить око, хвилину мовчить і недбало цідить крізь зуби:

— А що ж, буває й таке, коли свійську качку від дикої дехто не відрізняє.

Рудий, видно, вцілив. Дівчина пирхає, а кубанка сердито сопе.

— В Сибіру, кажу, білку б'ють тільки в око, — веде своєї лісовик і захоплено плямкає губами. — Приціляться і — бах!

— Тю! Прив'язують її, чи що? — кубанка явно хоче перевести вогонь, але рудий не відступає.

— Білку — не знаю, мо, й прив'язують, а от качка не прив'язана була. Плавала, сердешна, і горенька не чула...

Рудий регоче, буфетниця теж, і тоненько, по-цапиному, хихоче старий лісовик. Кубанка збентежено сповзає на потилицю.

Нас кличуть — підійшов автобус. Щільніше вгортаю в газету букет і пірнаю в пронизливу пітьму. На шосе яскраво світяться зацукровані морозом вікна автобуса, якого заблокували кубинці. Квапливо прощаємось (звісно, назавжди), і ось уже позаду й наші проводжаті, і цей день, що відійшов у минуле й ніколи не повториться.

Проте ні. Щось залишиться від нього, і не тільки спогад, а щось вагоміше. З чим легше зустрінути завтра.

В автобусі тепло. З острахом розгортаю пожмакану газету, певна, що побачу вбиті морозом квіти. Але вони живі. Цупкі гілочки випручуються з паперового полону, пружно підносять догори кучеряві ніжно-бузкові голівки. Гострий аромат живих хризантем пливе по автобусу, і пасажири, стомлені й напівсонні, з подивом озираються на це запашне чудо.

Ось і вогні нашого міста. Я не знаю, що жде мене завтра. Але знаю — ще сьогодні я сяду до свого робочого столу. І не стану питати себе "навіщо?" Я просто працюватиму. Бо я цього хочу. Бо це потрібно мені, як повітря.

1961 р.